

1. Εισαγωγή

Η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται από ραγδαίες εξελίξεις σε όλους τους τομείς, ιδιαίτερα στην ανάπτυξη και στη διάχυση της τεχνολογίας. Η τεχνολογία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας και εισδύει σε ολοένα περισσότερους τομείς της ζωής μας επιχειρώντας να διαδραματίσει διευκολυντικό ρόλο. Η εποχή μας, λόγω των αυξημένων απαιτήσεων και του άγχους, διακρίνεται από τις μεγάλες ταχύτητες και την εκμηδένιση των αποστάσεων. Εύλογο είναι η τεχνολογία να προσπαθεί να αναπτύξει μεθόδους “εικονικής” συνάντησης ατόμων πέρα από γεωγραφικούς περιορισμούς, όπως συμβαίνει με τη μέθοδο της Τηλεδιάσκεψης. Παρά τα δελεαστικά προτερήματα που παρουσιάζει η σύγχρονη Τηλεκπαίδευση, αναρωτιέται κανείς αν διαθέτει τα “προσόντα” για να αντικαταστήσει πλήρως την Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι αφενός να μελετήσει τη διδακτική και μαθησιακή αποτελεσματικότητα της Τηλεδιάσκεψης και αφετέρου να εξετάσει συγκριτικά τις δύο μορφές (ή εκδοχές) διδασκαλίας προσδιορίζοντας τα πιο χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της κάθε μεθόδου.

Αρχικά γίνεται μια αναφορά στην εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση και ακολούθως εστιάζουμε στην εκπαιδευτική αξιοποίηση των εφαρμογών Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης και συγκεκριμένα της Διαδραστικής Τηλεδιάσκεψης ως μέσο συνεργατικής οικοδόμησης της γνώσης καθώς και στις ιδιαιτερότητες που προκύπτουν κατά την εκπαιδευτική χρήση της Τηλεδιάσκεψης. Επίσης, αναλύονται τα Παιδαγωγικά Κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε περιβάλλοντα Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης, ενώ γίνεται ειδική αναφορά στα 11 σκαλοπάτια της αξιολόγησης (Αναστασιάδης, 2006). Ακολουθεί μια μελέτη περίπτωσης όπου σύμφωνα με τα κριτήρια και τα συμπεράσματα της προηγούμενης ανάλυσης, εξετάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας και της μάθησης στο περιβάλλον της Σύγχρονης Τηλεδιάσκεψης. Στη συνέχεια, μια σύντομη αναφορά στην Πρόσωπο με Πρόσωπο (Face to Face) διδασκαλία και η αντιπαράθεσή της με την Τηλεδιάσκεψη είναι απαραίτητη προκειμένου να συγκρίνουμε τα δυο διδακτικά περιβάλλοντα και να προσδιορίσουμε τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της μιας έναντι της άλλης μεθόδου. Η εργασία καταλήγει με τη συνοπτική παράθεση των σημαντικότερων συμπερασμάτων που προέκυψαν απ’ τη συνολική μελέτη και ανάλυση που προηγήθηκε.

2. Οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην εκπαίδευση

Οι νέες τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ) με τη συνεχή εξέλιξή τους παρέχουν πολλαπλές δυνατότητες για το σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Ιδιαίτερα τα συστήματα σύγχρονης Τηλεδιάσκεψης με εικόνα και ήχο μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία περιβαλλόντων τηλεμάθησης, τα οποία επιτρέπουν την άμεση επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων και υποστηρίζουν σημαντικές πτυχές της διδακτικής διαδικασίας, όπως είναι η πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση, ο διάλογος και οι συνεργατικές δραστηριότητες.

Η ραγδαία ανάπτυξη των ΤΠΕ συνέβαλε, εξάλλου, σημαντικά στην αλλαγή των δεδομένων στην παραγωγή και στη διάδοση της γνώσης από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα παρέχοντάς στα τελευταία τη δυνατότητα εμπλουτισμού των δραστηριοτήτων τους με προγράμματα Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (ΕξΑΕ) (Bates, 2000, Keith, 1999). Η αξιοποίηση των ψηφιακών και διαδικτυακών τεχνολογιών εντάσσεται σε προσπάθειες συνεργασίας και ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο πλαίσιο πολιτικών εξοικονόμησης πόρων και βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης (European Commission, 2003; Ματθαίου, 2001). Στο πλαίσιο αυτών των προσπαθειών αναπτύσσεται σε παγκόσμιο επίπεδο μεγάλο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη υπηρεσιών Τηλεκπαίδευσης και την εφαρμογή τους τόσο στην Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση όσο και στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Η ανάπτυξη εφαρμογών Τηλεκπαίδευσης έχει ως στόχο την παροχή ίσων ευκαιριών για μάθηση και κατάρτιση χωρίς χωροχρονικές δεσμεύσεις, την αύξηση του αριθμού των εκπαιδευομένων, την ευελιξία στα προγράμματα σπουδών και τη χρησιμοποίηση ποικιλίας εκπαιδευτικών μέσων που μπορούν να καλύψουν τις μαθησιακές ιδιαιτερότητες κάθε εκπαιδευόμενου (Keegan, 2001).

Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή της τηλεματικής τεχνολογίας, η οποία διασφαλίζει τη διαδραστική επικοινωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία και καθιστά εφικτή τη μεταφορά διαφορετικών τύπων πληροφοριών (εικόνας, ήχου, κειμένου και υπερκειμένου) συμβάλλοντας έτσι στην απεξάρτηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας από το χώρο, το χρόνο και το μονοδιάστατο τρόπο αναζήτησης, παρουσίασης και διακίνησης της πληροφορίας και της γνώσης (Λιοναράκης, 2001). Η Τηλεδιάσκεψη αποτελεί μία από τις πιο προηγμένες εφαρμογές Τηλεκπαίδευσης, ενώ το βασικό της πλεονέκτημα είναι ότι επιτρέπει την άμεση οπτικοακουστική επικοινωνία και τη ζωντανή αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία (Γκάμας, κ.ά., 2003; Bourgas, et al. 2000). Η δυνατότητα αυτή έχει δημιουργήσει έντονο ενδιαφέρον για τη δυνατότητα “προσομοίωσης” των λειτουργιών της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως αυτή διεξάγεται σε κανονικές αίθουσες στο περιβάλλον εικονικών αιθουσών διδασκαλίας (virtual classrooms).

Οι κυριότερες δυνατότητες των αιθουσών σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης εντοπίζονται (Κανταρζή, 2000):

- Στη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας με εικόνα και ήχο μεταξύ όλων των αιθουσών.
- Στην παρουσίαση διαφόρων τύπων εκπαιδευτικού υλικού (έντυπου ή ψηφιακού) ταυτόχρονα σε όλες τις διασυνδεδεμένες αίθουσες.
- Στη δυνατότητα αλληλεπίδρασης και διεξαγωγής διαλόγου και συζητήσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων στην διδακτική διαδικασία από οποιαδήποτε αίθουσα κι αν βρίσκονται.
- Στη δυνατότητα μαγνητοσκόπησης των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και αποθήκευσής τους σε εξυπηρετητή βίντεο, προκειμένου να είναι διαθέσιμες για προσπέλαση υπό τη μορφή ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης.

3. Η εκπαιδευτική αξιοποίηση εφαρμογών Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης

Οι εφαρμογές Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης αποτελούν μια πολύ σημαντική καινοτομία για την ΕξΑΕ. Το σημαντικό στοιχείο είναι ο συνδυασμός νέων τρόπων παρουσίασης των πληροφοριών και η δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης (Latchem, 2002; Belanger and Jordan, 2000). Τα συστήματα Σύγχρονης Τηλεδιάσκεψης χρησιμοποιούν εικόνα και ήχο και ουσιαστικά εξασφαλίζουν απόλυτα τη συμμετρική επικοινωνία σε πραγματικό χρόνο μεταξύ των συμμετεχόντων στην διδακτική διαδικασία, σε μια προσπάθεια να ξεπεραστούν τα όποια μειονεκτήματα των τεχνολογιών ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης. Τα συστήματα ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης, αναμφίβολα, αποτελούν σημαντικά εργαλεία ανάπτυξης και διαχείρισης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων από απόσταση. Όμως, η αποτελεσματικότητά τους περιορίζεται από σοβαρά μειονεκτήματα, όπως είναι η καθυστέρηση κατά την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων και η έλλειψη άμεσης ανατροφοδότησης.

Η ουσιαστική αξιοποίηση των συστημάτων Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης και η διατύπωση αξιόπιστων κριτηρίων αποτελεσματικότητας της διδακτικής/μαθησιακής διαδικασίας αποτελεί θέμα διαπραγμάτευσης για την επιστημονική κοινότητα.

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές, τα συστήματα Τηλεδιάσκεψης δεν αποτελούν απλώς ένα τεχνολογικό εργαλείο. Με άλλα λόγια, η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσω Τηλεδιάσκεψης αποτελεί μια πολυδιάστατη και σύνθετη διαδικασία, η οποία επηρεάζεται τόσο από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τεχνολογικού περιβάλλοντος, όσο και από το σύνολο των βασικών διδακτικών/μαθησιακών παραμέτρων (Hearnshaw, 1999). Για το λόγο αυτό, η διερεύνηση της εκπαιδευτικής αποτελεσματικότητας απαιτεί μεγάλη ποικιλία δεικτών και μεταβλητών τεχνολογικής και παιδαγωγικής φύσεως, καθώς στη διαδικασία της μάθησης εμπλέκονται παράγοντες όπως είναι τα χαρακτηριστικά των σπουδαστών, η φύση του διδακτικού αντικειμένου, οι διδακτικοί στόχοι, το προσωπικό (διδασκτικό, βοηθητικό, τεχνικό), η μεθοδολογία της διδασκαλίας (διάλεξη/ διδασκαλία/ ομαδοσυνεργατική εργασία), ο αριθμός των αιθουσών, ο τεχνολογικός εξοπλισμός των αιθουσών και η αξιοπιστία του δικτύου επικοινωνίας (ποιότητα εικόνας, ήχου, ταχύτητες μετάδοσης δεδομένων κ.λπ.).

Η μέχρι τώρα εμπειρία από την αξιοποίηση των εφαρμογών των νέων ΤΠΕ έχει δείξει ότι η απλή μετάδοση οπτικοακουστικών πληροφοριών και η επίτευξη άμεσης διαπροσωπικής επικοινωνίας δεν συνεπάγεται αυτόματα και την αποτελεσματική επίτευξη των γνωστικών στόχων, εάν δεν συνοδεύεται από τις κατάλληλες διδακτικές και μαθησιακές δραστηριότητες που δίνουν τη δυνατότητα στο μαθητή να συμμετέχει με ενεργητικό τρόπο σε όλες τις φάσεις της μαθησιακής διαδικασίας (Ράπτης και Ράπτη, 2006, Anderson, et al. 2001). Η ουσιαστική αξιοποίηση των εφαρμογών αυτών ακολουθεί τις αρχές των σύγχρονων επικοινωνιακών θεωρήσεων για τη μάθηση, οι οποίες δίνουν έμφαση στον κατάλληλο συντονισμό των μαθησιακών δραστηριοτήτων, στον ενεργητικό και κατασκευαστικό χαρακτήρα της γνώσης, στην επικοινωνία, στην αλληλεπίδραση και στη δημιουργική εμπλοκή των σπουδαστών στην εκπαιδευτική διαδικασία (Δημητρακοπούλου, 2001; Jonassen, 2000; Vosniadou, 1996).

Η άκριτη και χωρίς παιδαγωγικές προϋποθέσεις εισαγωγή της τεχνολογίας στην σχολική αίθουσα, ενδυναμώνει τις υπάρχουσες δομές (Ράπτης & Ράπτη, 2006) ενισχύει τις ανισότητες, «ανοίγοντας την ψαλίδα» μεταξύ μαθητών στην ίδια τάξη, αλλά και σχολείων μεταξύ τους, συμβάλλοντας στην ένταση του φαινομένου του ψηφιακού δυϊσμού (Αναστασιάδης, 2005). Από αυτή την άποψη η χρήση της τεχνολογίας τόσο με παιδαγωγικούς όσο και κοινωνικούς όρους στην σχολική καθημερινότητα, αποτελεί ύψιστο καθήκον κοινωνικής υπευθυνότητας και σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως ένα ουδέτερο μέσο εκσυγχρονισμού των διαδικασιών και των μεθόδων διδασκαλίας.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, πως για την εκπαιδευτική αξιοποίηση των εφαρμογών Σύγχρονης Τηλεκπαίδευσης σημαντικός είναι ο ρόλος του διδάσκοντος, ρόλος που προϋποθέτει την ικανότητά του να αξιοποιεί τα τεχνολογικά μέσα για να δημιουργήσει το κατάλληλο διδακτικό πλαίσιο. «Μία καλή διδασκαλία θα μπορούσε να αντισταθμίσει την έλλειψη τεχνολογικών μέσων, αλλά η τεχνολογία από μόνη της δεν θα μπορέσει να διασώσει μια κακή διδασκαλία, συνήθως την κάνει χειρότερη» Bates (1995) (σελ.12).

Τηλεδιάσκεψη και F2F: Ισχυρά πλεονεκτήματα και μεγάλες αδυναμίες

Αν θέλουμε, τώρα, να προβούμε σε συγκριτική θεώρηση της Πρόσωπο με Πρόσωπο (F2F) Διδασκαλίας και της Διδασκαλίας μέσω Τηλεδιάσκεψης (Τ/Δ), θα πρέπει καταρχάς να εστιάσουμε στα πλέον βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν καθένα από τα δύο περιβάλλοντα.

Η Τηλεδιάσκεψη εξ ορισμού αποτελεί συγχρονισμένη μορφή εκπαίδευσης από απόσταση, στο πλαίσιο της οποίας εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν στη διδακτική διαδικασία χωρίς να απαιτείται η φυσική παρουσία όλων στον ίδιο χώρο, αλλά με γεφύρωση του χάσματος εξαιτίας της απόστασης μέσω της τεχνολογίας. Η δε χρήση της τεχνολογίας είναι τόσο καταλυτικής σημασίας, ώστε όχι μόνο ωφελεί τους εκπαιδευόμενους με την εξοικονόμηση πολύτιμου χρόνου από μετακινήσεις, αλλά και δίνει νέο νόημα σε έννοιες όπως είναι η μέθοδος διδασκαλίας, το εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και η ίδια η έννοια της μάθησης.

Η παραδοσιακή Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία, από την άλλη πλευρά, χαρακτηρίζεται, όπως είδαμε, κυρίως από τη φυσική παρουσία στον ίδιο χώρο και στον ίδιο χρόνο όλων των εμπλεκομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία, με εκπαιδευτικό υλικό που μπορεί να είναι ακόμη και “άυλο”, σε αντίθεση με το χώρο όπου λαμβάνει χώρα και που συνήθως αφορά σε μία συγκεκριμένη, απτή και ορατή εγκατάσταση -αίθουσα, σχολικό κτίριο, πανεπιστημιακό ίδρυμα ή κάτι ανάλογο (Kynäslahti, 2001).

Από τα παραπάνω, καθώς και από όσα είδαμε μέχρι τώρα, με μια πρώτη ματιά προκύπτει ότι η σημαντικότερη παράμετρος που διαφοροποιεί τα δύο διδακτικά περιβάλλοντα είναι εκείνη της φυσικής απόστασης. Το “συγκριτικό πλεονέκτημα” θα πρέπει αναφορικά με το στοιχείο αυτό να αποδοθεί στη μέθοδο της Τηλεδιάσκεψης, που με την κάλυψη εκπαιδευτικών αναγκών από απόσταση, παρέχει τη δυνατότητα - αλλά και τη “δημοκρατία”- τής κατάρτισης σε πλήθος ανθρώπων που διαφορετικά

δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν. Ένα συμβατικά σχεδιασμένο διδακτικό περιβάλλον εννοείται ότι αδυνατεί να καλύψει ανάγκες εκτός των ορίων του.

Ωστόσο, αυτό που φαίνεται μειονέκτημα της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας, με άλλα λόγια η παράμετρος του τόπου, είναι και αυτό που ευνοεί την εκτεταμένη κοινωνική αλληλεπίδραση που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας σειράς F2F διαλέξεων. Είναι μάλλον αυτονόητο ότι η άμεση και διαρκής οπτική επαφή μεταξύ όλων των εμπλεκομένων, η συμμετοχή του συνόλου των αισθήσεων, καθώς και ο ρόλος της γλώσσας του σώματος που είναι «παρούσα» και αντιληπτή στη διδακτική διαδικασία, δημιουργούν τις πλέον κατάλληλες συνθήκες για ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων και ισχυρών δεσμών μεταξύ των μελών της ομάδας. Αντίθετα, οι έρευνες συνηγορούν στο ότι η Τηλεδιάσκεψη, ως εκπαιδευτικό μέσο, δεν ευνοεί την κοινωνική συνάφεια (οι λόγοι θα αναλυθούν παρακάτω). Με άλλα λόγια, το ισχυρότερο πλεονέκτημα του ενός περιβάλλοντος είναι η μεγαλύτερη αδυναμία του άλλου.

Το “πολλαπλό είδωλο” της Τεχνολογίας

Αναφορικά με το θέμα της χρήσης τεχνολογίας, θα πρέπει να πούμε ότι, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στην παραδοσιακή διδασκαλία όπου η χρήση των τεχνολογικών μέσων είναι προαιρετική, υποβοηθητική της διδακτικής μεθόδου ή καθαρά συμπληρωματική, στην περίπτωση της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης (ΕξΑΕ), η τεχνολογία είναι εκ των ων ουκ άνευ: όχι απλώς το μέσο για να υλοποιηθεί μια Τηλεδιάσκεψη, αλλά η πλέον βασική προϋπόθεση. Τηλεδιασκέψεις πραγματοποιούνται αποκλειστικά σε πλήρως εξοπλισμένες και ειδικά διαμορφωμένες για το σκοπό αυτό αίθουσες, πραγματικότητα από την οποία απορρέουν μια σειρά πλεονεκτήματα, αλλά και μειονεκτήματα.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, η Τηλεδιάσκεψη αντιπροσωπεύει έναν νέο τύπο “συνάντησης”, δεδομένου ότι με τα εξελιγμένα τεχνολογικά συστήματα που χρησιμοποιεί **δ**ίνει νέα διάσταση στην οργάνωση και στη δραστηριότητα Τηλεσυνεδριών εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Τα άτομα που λαμβάνουν μέρος έχουν την αίσθηση ότι δεν τα χωρίζει καμία απόσταση, αφού μπορούν να “αλληλοαντικρίζονται” με τη βοήθεια της κάμερας. Με τον τρόπο αυτό, η διαδικασία καθίσταται αμφίδρομη. Οι συμμετέχοντες με τη συνδρομή των τεχνολογικών βοηθημάτων έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν από κοινού πράγματα και να ανταλλάξουν υλικό και απόψεις, σχεδόν όπως θα έκαναν και διά ζώσης.

Επιπλέον, μέσω των δυνατοτήτων που παρέχει η τεχνολογία, εξασφαλίζεται η υπέρβαση των περιορισμών ως προς τον αριθμό των συμμετεχόντων στην Τηλεδιάσκεψη ατόμων ή των συνδεδεμένων ιδρυμάτων και οργανισμών. Αυτό σηματοδοτεί και τον ρόλο της Τηλεδιάσκεψης ως ισχυρού εργαλείου για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών του αυξανόμενου και ανομοιογενή πληθυσμού στη Μεταδευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ανάγκες στις οποίες η συμβατική εκπαίδευση αδυνατεί εκ των πραγμάτων να αντεπεξέλθει.

Τεχνολογικής “υφής” πλεονέκτημα είναι και το γεγονός ότι στην Τηλεδιάσκεψη η συνολική διαδικασία και το παρεχόμενο υλικό, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της, είναι ψηφιοποιημένα και, άρα, επαναξιοποιήσιμα και επαναπροσβάσιμα. Αυτό, στην πράξη, σημαίνει ότι το εκπαιδευτικό υλικό δεν χρειάζεται να δημιουργείται κάθε φορά από την αρχή, αρκεί να εμπλουτίζεται και να αναβαθμίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα για να είναι έγκυρο. Εκτός αυτού, η χρησιμοποιούμενη ψηφιακή τεχνολογία μπορεί να εξασφαλίσει καταγραφή των διαλέξεων με σκοπό την εκ των υστέρων παρακολούθησή τους (Van Greunen & Wesson, 1999) είτε από εκπαιδευόμενους που για λόγους “ανωτέρας βίας” δεν συμμετείχαν σε κάποια Τηλεδιάσκεψη είτε από εκπαιδευτικούς που με αυτό τον τρόπο λαμβάνουν την απαραίτητη ανάδραση προκειμένου να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των εξ αποστάσεως διαλέξεών τους.

Παραμένοντας στο ίδιο πνεύμα, πρέπει να επισημάνουμε ότι μέσα από τη διαδικασία της Τηλεδιάσκεψης προκύπτει, επίσης, το πλεονέκτημα της επαφής των εκπαιδευομένων με την πλέον εξελιγμένη εκδοχή της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται στην επαγγελματική πρακτική (Cochrane, 1996). Στη μελέτη του Freeman (1998) αναφέρεται ότι με την Τηλεδιάσκεψη παρέχονται στους εκπαιδευόμενους ίσες ευκαιρίες για πρόσβαση τόσο σε πληθώρα πληροφοριών και πηγών όσο και σε διαλέξεις επιστημόνων που θεωρούνται κορυφαίοι στο αντικείμενό τους. Προεκτείνοντας αυτή τη διαπίστωση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ουσιαστικά διευρύνεται η σφαίρα των δραστηριοτήτων του ιδρύματος που κάνει χρήση της Τηλεδιάσκεψης είτε διοργανώνοντας και παρέχοντας τη σειρά των διαλέξεων είτε συμμετέχοντας από απόσταση. Ο ίδιος (Freeman, 1998) τονίζει και τη συμβολή της Τηλεδιάσκεψης στην εξοικονόμηση χρόνου από την πλευρά των εκπαιδευτικών που με τη μείωση των ωρών διδασκαλίας έχουν την ευκαιρία να παραγάγουν καλύτερης ποιότητας εκπαιδευτικό υλικό, αποφεύγοντας έτσι, επιπλέον, να “επαναλαμβάνονται” κατά τις διδασκαλίες (Freeman, 1998).

Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ο κρίσιμος και κυρίαρχος ρόλος που διαδραματίζει το εκπαιδευτικό υλικό στην ΕξΑΕ γενικότερα και στην Τηλεδιάσκεψη ειδικότερα. Η σχέση της ΕξΑΕ με το υλικό της συνοψίζεται στη φράση “η Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση ταυτίζεται με το εκπαιδευτικό υλικό της” [Αναστασιάδης, 2007 (διάλεξη)]. Συνεπώς, για να αποβεί η Τηλεδιάσκεψη αποτελεσματική εκπαιδευτική διαδικασία είναι απαραίτητο το διδακτικό πλαίσιο να είναι λεπτομερώς σχεδιασμένο και πλήρως οργανωμένο και το εκπαιδευτικό υλικό, που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του διδακτικού πλαισίου, πρέπει να επιλέγεται και να οργανώνεται στο ίδιο πνεύμα. Χρειάζεται, λοιπόν, να τίθενται αλλά και να πληρούνται συγκεκριμένες προδιαγραφές, βάσει των οποίων δομείται το υλικό, ώστε να επιτυγχάνεται αφενός ακρίβεια, σαφήνεια, και λιτότητα στη διατύπωσή του, αφετέρου δε ομοιομορφία στην παρουσίαση των διδακτικών ενοτήτων, αλλά και διαφορετικών θεμάτων στο πλαίσιο του ίδιου μαθήματος, πρακτική που εφαρμόζεται στην προετοιμασία μιας Τηλεδιάσκεψης και μάλιστα θεωρείται ότι εξυπηρετεί πιο αποτελεσματικά και πιο σταθερά τους στόχους της διαθεματικότητας στην προσέγγιση του διδακτικού αντικειμένου συγκριτικά με την Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία.

Ωστόσο, ούτε η τεχνολογία ούτε η μέθοδος της Τηλεδιάσκεψης είναι απαλλαγμένες από αδύνατα σημεία. Καταρχάς, η απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή για τη διενέργεια Τηλεδιασκέψεων έχει υψηλό, έως απαγορευτικό σε πολλές περιπτώσεις κόστος απόκτησης και συντήρησης. Η δε χρήση των Νέων

Τεχνολογιών και ο τρόπος παρουσίασης του μαθήματος απαιτούν χρόνο εξοικείωσης και προσαρμογής από όλους τους εμπλεκόμενους (Ματσατσίνης & Φόρτσας, 2005). Επιπλέον, απόλυτη εξάρτηση μιας διδασκαλίας από τα τεχνολογικά μέσα, όπως συμβαίνει με την Τηλεδιάσκεψη, κρύβει διαρκώς τον κίνδυνο της ματαίωσης, της διακοπής ή έστω της προσωρινής καθυστέρησης της διαδικασίας εξαιτίας τεχνικών προβλημάτων στις συνδέσεις ή στις χρησιμοποιούμενες συσκευές. Αυτό στην πράξη σημαίνει απώλεια πολύτιμου χρόνου διδασκαλίας, ιδίως για την απομακρυσμένη περιοχή.

Επιπροσθέτως, η έντονη και υποχρεωτική, εκ των πραγμάτων, προσήλωση των εκπαιδευομένων στην οθόνη, μέσω της οποίας αποκλειστικά γίνεται η παρουσίαση της διδασκαλίας και του υλικού, σημαίνει αυτομάτως ότι μια Τηλεδιάσκεψη δεν μπορεί να έχει μεγάλη διάρκεια (η μεγαλύτερη προτεινόμενη είναι τα 50 λεπτά) ούτε να καλύψει περισσότερες από δύο διδακτικές ώρες (με ενδιάμεσα διαλείμματα) του ημερήσιου προγράμματος. Έχουν παρατηρηθεί συχνά φαινόμενα αποπροσανατολισμού των εκπαιδευομένων από το αντικείμενο κατά την παράδοση (Knipe & Lee, 2002). Ο Laurillard (1993) αναφέρει σχετικά ότι η Τηλεδιάσκεψη μπορεί να αποβεί παρεκβατικό ή αμετροεπές μέσο παρουσίασης διαλέξεων. Όσο για τον παράγοντα της τοποθεσίας, αυτός δεν είναι τελείως ανεξάρτητος, αφού αν το καλοσκεφτούμε η σύγχρονη Τηλεσυνεδρία μεταξύ περιοχών του πλανήτη με μεγάλη διαφορά τοπικής ώρας είναι πρακτικά ανέφικτη.

Μέχρι πρότινος, η χρήση της μεθόδου των Τηλεδιασκέψεων έφερε και το “φορτίο” του μειονεκτήματος ότι δεν ενδείκνυται για το σύνολο των γνωστικών αντικειμένων στην εκπαίδευση και ιδιαίτερα στη βασική. Σήμερα όμως, με την ανάπτυξη αξιόλογων λογισμικών προσομοίωσης πραγματικών καταστάσεων δεν υφίσταται πλέον αυτός ο περιορισμός, που αφορούσε κυρίως στις φυσικές επιστήμες. Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφέρουμε την τεράστια ευελιξία της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί κάτω από σχεδόν οποιοσδήποτε συνθήκες, ακόμη και όταν, περιστασιακά, απουσιάζει το εποπτικό υλικό, τα εργαστήρια για τη διεξαγωγή πειραμάτων ή και η ίδια η αίθουσα διδασκαλίας. Στην πραγματικότητα, η Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία μπορεί να λάβει χώρα και όταν δεν είναι παρόν τίποτε άλλο παρά μόνο τα πρόσωπα του διδάσκοντος και των διδασκόμενων.

Συνοψασμένο με τα προηγούμενα είναι και το προσόν της F2F διδασκαλίας να παρέχει στον εκπαιδευτή πλήρη ελευθερία διαχείρισης του διδακτικού χρόνου που έχει στη διάθεσή του, πράγμα που δεν ισχύει για την Τηλεδιάσκεψη, όπου ένα ακόμη “εκ των ων ουκ άνευ” χαρακτηριστικό της, το οποίο εμμέσως θίχτηκε παραπάνω, είναι η απαρτέγκλιτη τήρηση του αυστηρού χρονοδιαγράμματος που έχει οριστεί για κάθε διάλεξη. Ασφαλώς και στην παραδοσιακή διδασκαλία υφίσταται σχεδιασμός και προγραμματισμός, μόνο που η επαφή πρόσωπο με πρόσωπο δίνει τη δυνατότητα του επαναπροσδιορισμού του διδακτικού πλαισίου, ανάλογα με τις συνθήκες που ισχύουν κάθε φορά και τις διαφορετικές ανάγκες που αυτές γεννούν.

Αν, τώρα, ανατρέξουμε στη φύση της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας και στο χαρακτηριστικό της που ορίσαμε ως θεμελιώδες, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε τη μεγάλη διαφορά των δύο περιβαλλόντων που εξετάζουμε εδώ. Η F2F διδασκαλία είναι ο κατεξοχήν τρόπος διδασκαλίας, όπου κυριαρχεί η διαρκής και “εκ του σύνεγγυς” οπτική επαφή όλων, η απευθείας επικοινωνία με τον διδάσκοντα,

καθώς και η δραστηριοποίηση της γλώσσας του σώματος. Χάρη στα προηγούμενα, η παροχή ανάδρασης εκ μέρους των εκπαιδευομένων είναι άμεση, ενώ καθίσταται στοιχείο πολύτιμο για τη διαμόρφωση της πορείας διδασκαλίας, που με τον τρόπο αυτό δύναται να εστιάζει στις ανάγκες κάθε συγκεκριμένης ομάδας. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία κλίματος οικειότητας, η διάθεση των εκπαιδευομένων να συμμετέχουν στις συζητήσεις χωρίς να αισθάνονται τη συστολή της “έκθεσης στην κάμερα” και η ανάπτυξη θετικών και ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ των μελών της ομάδας, συμπεριλαμβανομένου, φυσικά, και του εκπαιδευτικού.

Όπως είπαμε στη αρχή αυτής της ενότητας, στην οποία επιχειρείται μια σύγκριση ανάμεσα στην παραδοσιακή Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία και στη διδασκαλία μέσω Τηλεδιάσκεψων, εκεί όπου εμφανίζεται αδυναμία η μία μέθοδος φαίνεται να υπερτερεί η άλλη και αντίστροφα. Έτσι, όλα αυτά που προηγουμένως απεριθωρίστηκαν ως αρετές της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας, συνιστούν και αδυναμίες της μεθόδου της Τηλεδιάσκεψης, η οποία σχεδόν αποκλείει την κοινωνική αλληλεπίδραση εντός του πλαισίου της. Οι λόγοι είναι μάλλον προφανείς, αφού σε μια Τηλεδιάσκεψη όλα πραγματοποιούνται μέσα από συσκευές και η συνήθης διάταξη των αντικειμένων στο χώρο δεν δίνει έμφαση στα πρόσωπα και στα περιβάλλοντα στοιχεία συνολικά, αλλά μόνο σε εκείνα που η διδασκαλία απαιτεί να εμφανίζονται στην οθόνη παρουσίασης. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι εκπαιδευόμενοι της απομακρυσμένης τοποθεσίας έχουν εκφράσει την εντύπωση της περιθωριοποίησης κατά τη διδακτική διαδικασία και την αίσθηση της αποξένωσης από την ομάδα (Knipe & Lee, 2002).

Με την παρεμβαλλόμενη στην Τηλεδιάσκεψη τεχνολογία σχετίζεται και η δυσκολία να παράσχουν οι εκπαιδευόμενοι την απαραίτητη για οποιαδήποτε διδακτική πράξη ανάδραση. Η απουσία αμεσότητας περιορίζει εν γένει τον αυθορμητισμό των συμμετεχόντων και τους οδηγεί να περιχαράκωνονται στην παθητική παρακολούθηση της διάλεξης. Έρευνες αναφέρουν ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν εξωτερικεύουν τις απορίες τους ούτε την αβεβαιότητά τους όσον αφορά στην πρόσληψη της παρεχόμενης γνώσης, γιατί αισθάνονται ότι η Τηλεδιάσκεψη είναι πολύ “ευαίσθητη” σε τέτοιου είδους διακοπές (Kynäslahti, 2001). Ως εκ τούτου, είναι πάντοτε υπαρκτός ο κίνδυνος η εργασία να αποβεί τελικά εξατομικευμένη, παρόλο που η Τηλεδιάσκεψη βάσει προδιαγραφών θεωρείται ότι θα μπορούσε να υποστηρίξει την ομαδικότητα (Ματσατσίνης & Φόρτσας, 2005)

Με την ευκαιρία, θα ήταν σκόπιμο να αναφέρουμε ότι ο προγραμματισμός της μεθόδου της Τηλεδιάσκεψης περιλαμβάνει και διά ζώσης συναντήσεις του εκπαιδευτή με τους εκπαιδευόμενους, συνήθως για λόγους επεξήγησης και οργάνωσης των ανατιθέμενων δραστηριοτήτων και εργασιών, πράγμα που, κατά κάποιο τρόπο, υποδηλώνει μια έμμεση αναγνώριση, αλλά και μια προσπάθεια αποκατάστασης των επικοινωνιακών κενών που δημιουργούνται κατά τις Τηλεσυνεδρίες.

Επιστρέφοντας, τώρα, στην Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία, θα πρέπει να πούμε ότι και εδώ, ενώ οι αρχές της σύγχρονης Παιδαγωγικής υπαγορεύουν μαθητοκεντρικά και ομαδοσυνεργατικά διδακτικά πρότυπα, στην πράξη συχνότατα επικρατούν ο δασκαλοκεντρισμός και ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των εκπαιδευομένων. (Σημειωτέον ότι εδώ δεν αναφερόμαστε στον λεγόμενο “ελεγχόμενο συναγωνισμό” που μπορεί να αναπτυχθεί στο πλαίσιο της Πρόσωπο με

Πρόσωπο Διδασκαλίας - με την ενθάρρυνση του εκπαιδευτικού - και λειτουργεί ως κίνητρο μάθησης.) Οι προαναφερθείσες διαπιστώσεις πιθανότατα εξηγούνται από μια πραγματικότητα που ισχύει γενικά στην εκπαίδευση: η αποτελεσματική διδασκαλία δεν εξαρτάται τόσο από τα διαθέσιμα μέσα όσο από τα “συμβαλλόμενα μέρη”, δηλαδή τον εκπαιδευτικό πρωτίστως και τα εκπαιδευόμενα άτομα με τις ιδιαιτερότητές τους και τη διάθεση με την οποία εισέρχονται στην εκπαιδευτική διαδικασία.

9. Συμπεράσματα Σύγκρισης

Αναφορικά με την Τηλεδιάσκεψη, εύκολα μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι οι υψηλές ταχύτητες στη μεταφορά της πληροφορίας και οι πολλαπλές μορφές της πληροφορίας καθαρής διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αποδέσμευση της εκπαιδευτικής διαδικασίας τόσο από τα εμπόδια του χώρου και του χρόνου, όσο και τον σχεδόν “μονολιθικό” τρόπο που μέχρι πρότινος εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι προέβαιναν σε αναζήτηση, επεξεργασία, παρουσίαση και συνολική διακίνηση πληροφοριών και γνώσεων. Μέσα από τη δίνη της πληροφορικής εξέλιξης αναδύθηκε το αίτημα για αλλαγή του ρόλου που καλείται να διαδραματίσει ο εκπαιδευτικός στη σημερινή εκπαίδευση γενικά και στη σύγχρονη Τηλεκπαίδευση ειδικότερα, όπου λίγα - έως ελάχιστα - πράγματα θυμίζουν το παρελθόν.

Ένα από τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη για την αποτελεσματικότητα της Τηλεκπαίδευσης, είναι ότι η ποιότητα της παρεχόμενης Τηλεκπαίδευσης προσδιορίζεται κυρίως με βάση το εκπαιδευτικό υλικό, τις δυνατότητες επικοινωνίας και το περιβάλλον εργασίας. Όπως αντιλαμβάνεται κανείς, ο εκπαιδευτικός περνάει πια σε “δεύτερη μοίρα”, με την έννοια ότι για την ΕξΑΕ το υλικό της διδασκαλίας του είναι, ως παράμετρος, πιο κρίσιμο από τον ίδιο. Στην χαρακτηριζόμενη ως “Κοινωνία της Πληροφορίας” ή “Κοινωνία της Γνώσης” είναι μάλλον φυσικό το κέντρο βάρους να μετατοπίζεται από τον εκπαιδευτικό και τις μεταδοτικές ικανότητές του στην ίδια τη γνώση και στην καθοδήγηση του εκπαιδευόμενου να μάθει “πώς να μαθαίνει”. Αρκετές, μάλιστα, από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί αναφορικά με την ΕξΑΕ έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι στη διδακτική διαδικασία είναι σκόπιμη η συμμετοχή συντονιστών ή ακόμη και “συμβούλων μελέτης” των εκπαιδευόμενων, με άλλα λόγια, βοηθών που θα λειτουργούν ως “γέφυρες” ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και το υλικό του μαθήματός του από τη μία και τους εκπαιδευόμενους από την άλλη (Ματσατσίνης & Φόρτσας, 2005).

Σε σχέση πάντα με την Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλία, πολλοί είναι εκείνοι που συμφωνούν ότι η Τηλεδιάσκεψη μπορεί να ωφελήσει, αλλά και να ωφεληθεί. Καταρχάς, η παραδοσιακή εκπαίδευση παρέχει την υποδομή πάνω στην οποία οικοδομείται και οικοδομεί η Τηλεκπαίδευση. Στη μελέτη περίπτωσης δύο φινλανδικών σχολείων αναφέρεται μάλιστα ότι η γνώση για τα τοπικά πράγματα, γνώση που κατά κανόνα διαθέτουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, είναι κάτι που χρειάζεται η Τηλεκπαίδευση προκειμένου να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά (Kynäslahti, 2001).

Ας μην ξεχνάμε ότι η ίδια η Τηλεκπαίδευση δεν είναι άλλο παρά μια εναλλακτική ή, κατ’ άλλους, εξελιγμένη μορφή εκπαίδευσης, και ότι στη σύλληψη

της ιδέας της οδήγησε προφανώς η πρόθεση να ξεπεραστούν δυσκολίες και εμπόδια που υφίσταντο στο πλαίσιο της συμβατικής εκπαίδευσης. Η Τηλεδιάσκεψη πρέπει να ιδωθεί και από τη σκοπιά της συνεισφοράς της στην αναβάθμιση της παραδοσιακής διδασκαλίας με τις πολύτιμες εμπειρίες, την εξειδίκευση και τη συμβολή της στην αποδέσμευση της διδακτικής πράξης από τα εμπόδια του χώρου και του χρόνου (Kynäslähti, 2001; Knipe & Lee, 2002). Εξάλλου, η συστηματοποίηση και τα αντανακλαστικά που χρειάζεται ένας εκπαιδευτικός προκειμένου να φέρει εις πέρας μια σειρά Τηλεδιασκέψεων, μπορεί να αποδειχτούν δραστικά εφόδια στη βελτίωση της ικανότητάς του για παραδοσιακή διδασκαλία (Ματσατσίνης & Φόρτσας, 2005).

Άλλες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις που έχουν προκύψει από συγκριτικές έρευνες αφορούν στον τρόπο που αντιμετωπίζουν εκπαιδευτές κι εκπαιδευόμενοι τις δύο μεθόδους, αυτή της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας κι εκείνη της Τηλεδιάσκεψης. Η πρώτη από αυτές αναφέρει αυτό που και πιο πάνω θίξαμε, ότι δηλαδή η συμπεριφορά των ίδιων συμμετεχόντων είναι διαφορετική κατά τη F2F διαδικασία και διαφορετική κατά την Τηλεδιάσκεψη (Kynäslähti, 2001). Συγκεκριμένα, η F2F διδασκαλία αντιμετωπίζεται πιο “φυσικά”, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, και το ύφος της κινείται σε πιο ανεπίσημους τόνους, με παρόντα τα στοιχεία του αυθορμητισμού και της διάθεσης για αστεϊσμούς και από τα δύο “συμβαλλόμενα μέρη”. Στην Τηλεσυνεδρία, κατά κανόνα, επικρατεί μια επισημότητα και ο εκπαιδευτής υιοθετεί ένα ύφος που, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των εκπαιδευομένων, αποπνέει διδακτισμό (Kynäslähti, 2001; Bollom et al., 1989).

Η επόμενη διαπίστωση αφορά γενικότερα στα δύο συστήματα, των οποίων η μέχρι τώρα αντιπαραβολή αναδεικνύει την Παραδοσιακή Διδασκαλία ως μέτρο σύγκρισης και κριτήριο αξιολόγησης της διδακτικής και μαθησιακής ποιότητας της Τηλεδιάσκεψης, με αποτέλεσμα η μέθοδος της Τηλεδιάσκεψης να έρχεται πάντα “δεύτερη” (Dallat et al, 1992). Μάλλον κανείς δεν θα μπορούσε να διαφωνήσει πως - με δεδομένη την παρούσα κατάσταση - η Τηλεδιάσκεψη, όσο προηγμένα μέσα κι αν χρησιμοποιεί, δεν καταφέρνει να υποκαταστήσει την αμεσότητα της Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίας. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, ούτε η φιλοσοφία ούτε ο σχεδιασμός της Τηλεδιάσκεψης υπαινίσσονται τέτοιες προθέσεις. Η Τηλεδιάσκεψη σχεδιάστηκε με στόχο όχι να πάρει τη θέση της Διδασκαλίας Πρόσωπο με Πρόσωπο, αλλά να την συμπληρώσει (Anastasiades, 2006; Hayden & Hanor, 2002) και να την αναβαθμίσει. Δεν είναι τυχαίο ότι τελευταία γίνεται πολύς λόγος για το μοντέλο της “Μικτής Μάθησης” (Blended Learning) που συνδυάζει Τηλεδιασκέψεις και Πρόσωπο με Πρόσωπο Διδασκαλίες.

Το συναγόμενο από τα παραπάνω συμπέρασμα θα μπορούσε να είναι ότι η αποτελεσματική διδασκαλία δεν εξαρτάται μόνο από τις διδακτικές μεθόδους και τα χρησιμοποιούμενα μέσα, αλλά σχεδόν εξίσου από τον τρόπο που αυτά αξιοποιούνται και παρουσιάζονται από τον εκάστοτε εκπαιδευτικό στο κοινό των εκπαιδευομένων του. Είναι, με άλλα λόγια, η δομημένη, μεθοδική και συνδυασμένη - για να είμαστε στο πνεύμα των εξελίξεων - χρήση των διαθέσιμων μέσων που μπορεί να μετατρέψει μια ομάδα διδασκόμενων σε πρόσφορο για κάθε διδασκαλία έδαφος και να την καθοδηγήσει δραστικά στη μάθηση.